

Ronald H. Coase

Az áruk piaca és az eszmék piaca

Egy olyan esszét adunk most közre, amelyet Coase 1973-ban az Amerikai Közgazdasági Társaság éves közgyűlésén adott elő. A szöveg régi, ám a benne foglaltak sajnálatos módon ma épp úgy aktuálisak, mint annak idején. Valószínűleg ezért is döntött úgy a szerző, hogy műveinek legutóbbi válogatott kötetében ismét megjelenteti. A magyar olvasók számára talán ismerősek lesznek az alábbi gondolatok. Ez nem csoda, hiszen egy másik chicagói kolléga, Stigler, idevágó gondolatait évekkel ez előtt már közreadták. „A piac megítélése az értelmiségiek körében Platón óta nem változott. Vajon nincs itt az ideje, hogy újragondoljuk álláspontunkat?” Bár ez a kérdés a hatvanas évek elején fogalmazódott, jól láthatóan szinte semmi sem történt ez ügyben. Az értelmiség öntelt magatartásának újabb kritikáját találjuk a következő rövid esszében. A Coase-ra oly jellemző következetes gondolkodásmód egy újabb iskolapéldáját kapjuk. A felvetett problémakör megválaszolása nem könnyű – és a kérdés egyenesen kellemetlen. Nem tudjuk, hogy ki-ki milyen álláspontra helyezkedik Coase tanulmányának elolvasása után, de talán többen fognak másképpen viszonyni a piacokhoz. Remélni szeretnénk, hogy ennek a rövid esszének a közreadásával az áruk piacának mind szabadabb működéséhez magunk is hozzá tudunk járulni. *

A piacok állami szabályozásának szokásos elemzése jól megkülönbözteti egymástól a közönséges javak és szolgáltatások piacát az első alkotmánymódosítás hatálya alá tartozó tevékenységek – a beszéd, az írás és a vallásgyakorlás – piacától, amit röviden „az eszmék piacának” fogok nevezni. Az „eszmék piaca” kifejezés nem határolja igazán pontosan körül azt a területet, amelyre az első alkotmánymódosítás vonatkozik. Úgy tűnik, ez a határ nem egyértelmű. Ahhoz azonban nem férhet kétség, hogy az eszmék piaca, a szóban és írásban történő véleménynyilvánítás és hasonló cselekedetek állnak az első alkotmánymódosítás által védelt tevékenységi kör középpontjában, és az első alkotmánymódosítás körüli vita elsősorban ezeket a megnyilvánulásokat érintette.

Azok az érvek, amiket itt számba veszek, már jóval az első alkotmánymódosítás (mely nyilvánvalóan már meggyökeresedett nézeteket tartalmazott) elfogadása előtt felmerültek. A közgazdászok – ám nem feltétlenül az amerikai jogászok – szempontjából nem túl szerencsés, ha a kérdéskört az első alkotmánymódosításra korlátozzuk ahelyett, hogy azt az általánosabb problémát tekintenénk, amelynek az csak része. A veszélyt az jelenti,

* The Market for Goods and the Market for Ideas. American Economic Review, 1974. május, 384–392. o. A fordítás *Szegő András* munkája, azt *Szakadát László* ellenőrizte. Köszönettel tartozunk az Amerikai Közgazdasági Társaságnak a publikálási jogok átadásáért.

Ronald H. Coase a közgazdasági Nobel-díj 1991. évi díjazottja, a Chicagói Egyetem jogi karának nyugalomba vonult professzora.

hogy a vélemények bemutatása esetleg teljesen az amerikai bíróságok – és különösen a Legfelsőbb Bíróság – álláspontjára szűkül le, és végeredményképpen a piacszabályozásnak nem a közgazdászok, hanem a bíróságok által helyesnek tartott megközelítést fogadjuk el. Ez a szemléletmód már eddig is sok kárt okozott a közüzemek gazdaságtanának és általában a monopóliumokkal összefüggő problémák ökonómiai elemzésének. Ez a megközelítés korlátozott egy másik értelemben is. Nevezetesen, a problémának az amerikai alkotmány keretében történő tárgyalása megnehezíti azt, hogy más országok tapasztalatait és eszmerendszereit is figyelembe vehessük.

Mi is tulajdonképpen az az általános nézet, amit itt megvizsgálunk? Az, amely szerint az áruk piacán az állami szabályozás kívánatos, míg az eszmék piacán nem, sőt azt szigorúan korlátozni kell. Az áruk piacán a kormányt rendszerint hozzáértő és megfelelően motivált szabályozószervnek tartják. A fogyasztókról azt állítják, hogy azok nem képesek megfelelő döntéseket hozni. A termelők ugyanakkor gyakran monopolhatalommal bírnak, és állami beavatkozás híján a köz érdekeit sértő módon tevékenykednek. Az eszmék piacán azonban – e felfogás szerint – teljesen más a helyzet. Ha a kormány megpróbálna beavatkozni, az nem lenne hatékony, és motívumai is általában helytelenek lennének. Éppen ezért tehát, még ha sikerülne is elérnie azt, amire törekszik, az eredmény nem lenne kívánatos. A fogyasztók ugyanakkor, ha szabadon dönthetnek, akkor képesek akár árnyalatnyi különbséget tenni a különféle alternatívák között, míg a termelők – legyenek bár gazdaságilag erősek vagy gyengék – akármilyen gátlástalanul viselkedjenek is más piacokon, itt megbízhatók abban az értelemben, hogy a köz érdekében tevékenykednek, akár a *New York Times*, akár a *Chicago Tribune*, akár a *Columbia Broadcasting System* számára írnak, dolgoznak. A politikusok, bár cselekedeteikkel néha szenvedést okoznak nekünk, beszédeikben mindig tökéletesnek mutatkoznak. S ennek a nézőpontnak egy sajátos megnyilvánulása az is, hogy a kereskedelmi reklám, amely gyakorta pusztán a vélemény és a hatalom kifejeződése, ennél fogva az első alkotmánymódosítás védelme alá kellene tartoznia, a valóságban az áruk piacához sorolódik. Ennek az a következménye, hogy az állami beavatkozást kívánatosnak tartják a reklám formájában megjelenő véleménynyilvánítás szabályozására (sőt elfojtására), míg ha az könyv vagy cikk formájában történne, akkor az teljességgel az állami szabályozás hatáskörén kívül kerülné.

A kormánynak az áruk, illetve eszmék piacán játszott ezen ambivalens szerepét általában nem bírálták, leszámítva a szélsőjobbot, illetve a szélsőbalt, tehát a fasisztákat és a kommunistákat. A nyugati világ nagyjából elfogadja ezt a különbségtételt és az abból adódó politikai ajánlásokat. A helyzet különossége azonban nem maradt szó nélkül. Szeretném felhívni a figyelmüket *Aaron Director* egy nagyhatású cikkére. Director idéz egy igen határozott állítást William O. Douglas legfelsőbb bírósági bírótól, amelyben kétséget kizáróan az első alkotmánymódosítás értelmezésére kerül sor, de amely nyilvánvalóan olyan álláspontot testesít meg, amely független alkotmányos megfontolásoktól. Douglas bíró a következőket mondta: „a szólásszabadság, a sajtószabadság, a vallásszabadság külön területet képeznek; ezek mindenekelőtt és a rendőrség hatalmán kívül állnak; nem szabályozandók úgy, mint a gyárak, a nyomornegyedek, a bérházak vagy a kőolaj-kitermelés stb.” (Beauharnis *kontra* Illinois per). Director a szólásszabadsághoz való ragaszkodással kapcsolatban megjegyzi, hogy „ez az egyedüli terület, ahol a *laissez-faire* elvét még mindig tiszteltben tartják”.

Miért kell ennek így lennie? Részben azért, mert az eszmék szabad piacában való hitnek máshol vannak a gyökerei, mint az áruk szabad piacában való hitnek. Hogy ismét Directort idézzük: „Az emberek a szabad piacot a szellemi élet megszervezésének kívánatos módjaként már sokkal korábban megvalósítandónak tartották, mint ahogy a gazdasági élet megszervezése terén azt kívánatosnak ítélték volna. Az eszmék szabad cseréjé-

nek előnyeit korábban felismerték, mint a javak és szolgáltatások önkéntes cseréjének előnyeit a versenyző piacokon.” A legutóbbi években, különösen – azt hiszem – Amerikában (pontosabban Észak-Amerikában) az eszmék piacának ezt a sajátos helyzetét erősítette az elkötelezettség amellelt a demokrácia mellett, amely az Egyesült Államok politikai intézményeiben testesül meg, és amelynek hatékony működéséhez – e felfogás szerint – az eszmék állami szabályozástól mentes piaca elengedhetetlen. Itt egy széles problémakör tárul fel, amellyel kapcsolatban azonban nem kívánok reagálni. Azt hiszem, elég csak annyit megállapítani, hogy e sajátos politikai rendszer gyakorlati eredményei jó adag „piaci kudarc” meglétéről árulkodnak.

Ama meggyőződésük miatt, hogy az eszmék szabad piacára szükség van a demokratikus intézmények fenntartásához – de azt hiszem más okok miatt is –, az értelmiségiek hajlamosak voltak túlértékelni a piac szerepét az eszmék cseréje kapcsán, és alábecsülni az árúk cseréjével összefüggésben. Ez az álláspont véleményem szerint jogosulatlan. Mint Director mondta: „Az emberek zömének a belátható jövőben aktív életük jelentős részét gazdasági tevékenységeknek kell szentelniük. Az ő számukra annak lehetősége, hogy az erőforrások tulajdonosaiként a folyamatosan változó rendelkezésre álló alternatívák, a munkahelyek, beruházási vagy fogyasztási lehetőségek közül szabadon választ-hassanak, ugyanolyan fontos, mint a véleményalkotás és a kormányzásban való részvétel szabadsága.” Nincs kétségem afelől, hogy Directornak ebben igaza van. Az országok többségében (sőt lehet, hogy minden országban) az emberek többsége számára az élelemről, ruházatról, fedélről való gondoskodás sokkal fontosabb, mint a „helyes eszmék-hez” való hozzájutás, még ha fel is tesszük, hogy tudjuk melyek azok.

De tegyük félre annak kérdését, hogy mi is az egymáshoz viszonyított jelentősége a két piacnak! A kormánynak a két piacon játszott szerepével kapcsolatos nézetei különbsége igazán jelentős, és ez magyarázatra szorul. Nem lehet annyival elintézni a dolgot, hogy az államot ki kell zárni egy tevékenységi szférából, mert annak szerepe társadalmunk működőképessége szempontjából létfontosságú. Még olyan piacokon, amelyeknek jelentősége kisebb, sem tűnik kívánatosnak a működés hatékonyságának csökkentése. Az a paradox helyzet áll elő, hogy a kormányzati beavatkozás, amely oly káros az egyik területen, jótékony hatású a másikon. A paradoxont tovább élezi, ha figyelembe vesszük azt is, hogy általában épp azok ragaszkodnak a leginkább ahhoz, hogy az eszmék piacán érvényesüljön az állami beavatkozásnak az első alkotmánymódosításban lefektetett tilalma, akik a legerőteljesebben szorgalmazzák az állami szabályozás kiterjesztését más piacokon.

Vajon mivel magyarázhatjuk ezt a paradoxont? Szelíd természete csupán célzást enged meg Director számára: „Az értelmiségiek szólásszabadság melletti elkötelezettségének felszínes magyarázata a vertikális érdekkülönbségekre támaszkodik. Mindenki igyekszik felnagyítani saját foglalkozásának jelentőségét és kisebbiteni másokét. Az értelmiségiek az igazság keresésével vannak elfoglalva, míg mások egyszerűen pusztá megélhetésük biztosításával. Az előbbieknél hivatásuk van, amelyet általában kitanulnak, míg az utóbbiaknak valamilyen szakmájuk, kereskedők, iparosok.” Én élesebben fogalmaznék. Az eszmék piaca az a piac, ahol az értelmiségi a maga szakmáját folytatja. A paradoxon magyarázata az önérdékben és az önbecsülésben rejlik. Az önbecsülés viszi rá az értelmiségieket, hogy felnagyítsák saját piacuk jelentőségét. Hogy a többieket szabályozni kell, az számukra természetesnek tűnik, ráadásul számos értelmiségi úgy gondolja, hogy a szabályozás éppen az ő dolga. Az önérdék és az önbecsülés kölcsönhatása azt eredményezi, hogy amíg a többiek tevékenységét szabályozzák, hasonló szabályozás órájuk nem vonatkozik. Ily módon viszont lehetségessé válik, hogy az állam e két piacon játszott szerepével kapcsolatos ellentmondó nézetek fennmaradhassanak. Amit fontosnak érzek,

az a végkövetkeztetés. Lehet, hogy a fenti magyarázat nem elegáns, de mást nem tudok elképzelni erre a furcsa helyzetre.

Hogy ez a fő magyarázat ama nézet dominanciájára, hogy az eszmék piaca szent és sérthetetlen, azt alátámasztják a sajtó viselkedésével kapcsolatos megfigyeléseink. A sajtó természetesen a legendíthatetlenebb védelmezője a sajtószabadság eszméjének, egy olyan közszolgáltatásnak, amelynek gyakorlásához egy láthatatlan kéz vezette el. Ha a sajtó magatartását és nézeteit tanulmányozzuk, akkor azt vehetjük észre, hogy ezek csak egy ponton tűnnek konzisztensnek: soha nem kerülnek szembe a sajtó önérdekével. Vegyük például azt az érvet, hogy a sajtót nem szabad arra kényszeríteni, hogy felfedje információinak forrását! Ezt az emberek információhoz való jogának nevezik – amit úgy értelmeznek, hogy az embereknek nincs joguk megtudni, hogy mi a forrása a sajtóban közölt anyagoknak. Pedig egy hír forrása után érdeklődni nem pusztá kíváncsiszkodás. Nehéz meghatározni, hogy mennyire hitelt érdemlő egy információ, vagy hogy mennyire pontos, ha nem ismerjük a forrását. A tudományos életben az a bevett szokás, hogy a szerzők a lehető legrészletesebben feltárják azt, hogy milyen forrásokra támaszkodtak. Ezzel lehetővé válik az, hogy a kollégák mindent ellenőrizhessenek. Ez számomra ésszerűnek és az igazság keresésében fontos elemnek tűnik. Természetesen a sajtó ellenérvében is van ráció. Az újságírók azt állítják, hogy vannak olyanok, akik nem mondanák el őszintén a véleményüket, ha tudnák, hogy nyilvánosságra kerül az, hogy mit is gondolnak. De ez az érv egyformán vonatkozik a véleménynyilvánításra minden esetben, legyen szó kormányzati munkáról, az üzleti életről vagy éppen magánéletéről, amikor a hírforrás bizalmas kezelése az őszinteség előfeltétele. Azonban ez a megfontolás általában – de különösen akkor, amikor érdekei ezt megkívánták – nem tartotta vissza a sajtót attól, hogy nyilvánosságra hozzon bizalmas információkat. Ha a közzétett anyagok forrásait olyan esetekben is feltárnák, amikor azokhoz hitszegő módon vagy esetleg dokumentumok eltulajdonításával jutottak hozzá, ez magát az információáramlást is akadályozná. Híryananyagok ilyen körülmények közötti elfogadása azonban nemigen egyeztethető össze azokkal a magasabb erkölcsi normákkal és azzal a szigorral, melyet a sajtó másoktól vár a törvények tiszteletben tartásával kapcsolatban. Nehéz elhinnem, hogy a fő probléma a Watergate-botránnal kapcsolatban az volt, hogy azt nem a *New York Times* szervezte. Nem akarom azt állítani, hogy nem léteznek egymásnak ellentmondó szempontok az itt említett esetekben. Csupán arra kívánok utalni, hogy a sajtó számára mindez nem okoz problémát.

Nézzünk egy másik példát, amely sok tekintetben még meglepőbb! Legyen ez a sajtó magatartása a rádiózás állami szabályozásával kapcsolatban! A rádió fontos forrása a híreknek és információknak; éppen ezért az első alkotmánymódosítás hatálya alá tartozik. Mégis, a rádióállomások programjai állami szabályozásnak vannak alávetve. Az ember azt várná, hogy a sajtó, amely az első alkotmánymódosítás szigorú kikényszerítésének pártján áll, folyamatosan támadni fogja a szólás és véleménynyilvánítás szabadságának ezt a korlátozását. A valóságban azonban nem ez történik. A szövetségi rádióbi-zottság (újabbán szövetségi tájékoztatási bizottság) megalakulása óta eltelt 45 évben a sajtó csak elvétve bírálta ezt a gyakorlatot. A sajtó, mely oly féltő aggályoskodással őrködik azon, hogy szabadságát semmi se korlátozza, soha nem erőltette meg magát azért, hogy a rádiósoknak hasonló jogokat követeljen.

Hogy azt ne gondolják ellenségesen viseltetek az amerikai sajtóval szemben, szeretnék rámutatni arra, hogy az angol sajtó magatartása hasonló volt. Ebben az esetben a tettek és a vallott elvek eltérései még szembetűnőbbek, hiszen Nagy-Britanniában a hírek és információk egyik forrásának államilag ellenőrzött monopóliuma jött létre. Az ember azt várta volna, hogy a sajtószabadság elvének ez az arcúlsapása felháborítja a brit sajtót. De nem ez történt. Az újságok támogatták a rádiózás monopóliumát. Ahogy én látom:

főleg azért, mert a Brit Rádiótársaság (BBC) alternatíváját a kereskedelmi rádiózásban látták, ami kiélezte volna a reklámbevételekért folytatott versenyt. De a sajtó nemcsak a reklámbevételeken nem akart osztozni. Nem akart fokozott versenyt a hírek kínálata terén sem. Éppen ezért mindent megtettek, hogy háttérbe szorítsák a BBC-t, legalábbis mint a hírek és információk szállítóját. Annak idején, amikor ezt a monopóliumot létrehozták (akkor még egyébként Brit Rádióvállalatnak hívták), a BBC-nek megtöltötták az olyan hírek és információk közzétételét, amelyek nem a hírügynökségek egy meghatározott körétől származtak. De nem lehetett híreket sugározni este hét óra előtt sem, és az újságok eladási számát negatívan befolyásoló műsorokra más korlátozásokat is érvényesítettek. Az évek során a sajtó és a BBC közti tárgyalások hatására fokozatosan enyhítettek ezeken a megszorításokon. De csak a második világháború kitörését követően kezdett a BBC este hat óra előtt is rendszeresen híreket sugározni.¹

Bárki mondhatja azonban: nem túl nagy felfedezés azt állítani, hogy az üzletembereket főleg anyagi megfontolások motiválják. Mi mást is várhatnánk a sajtó világának pénzsóvár képviselőitől? Továbbá, ezt az ellenvetést nem kellene feltétlen komolyan venni, hiszen az, hogy egy eszmét olyanok hangoztatnak, akiknek ebből haszna származik, még nem bizonyítja azt, hogy az eszme téves. Végül is nem olyan emelkedett szellemű tudósok képviselték a szólás- és sajtószabadság eszméjét, akiknek a meggyőződését az igazság és nem holmi anyagi megfontolások határozták meg? Bizonyára nem létezett fennköltebb szellemiségű tudós ember John Miltonnál. Minthogy a „korlátozásoktól mentes nyomtatás szabadsága” mellett írt Areopagiticája talán a legismertebb írás, ami valaha is született a sajtószabadság védelmében – úgy gondolom, érdemes érveit alaposabban is megvizsgálni. Számomra Milton munkájának van egy másik előnye is. Minthogy 1644-ben íródott, tehát jóval 1776 előtt, benne megfigyelhetjük, hogyan érveltek azelőtt, hogy széles körben megértették volna a szabad verseny piacok működését, és hogy a demokráciával kapcsolatos modern elvek megjelentek volna.

Szerénytelenség lenne részemről azt állítani, hogy képes vagyok elkalauzolni az olvasót Milton gondolatai között. Ahhoz túl keveset tudok a tizenhetedik századi Angliáról, és Milton pamfletjében sok minden van, aminek az értelmét képtelen vagyok megfejtetni. Vannak azonban olyan passzusok, melyek átívelnek a századokon, és amelyek megértéséhez nincs szükség tudományos felkészültségre.

Amint azt várni lehet, Milton kiáll az eszmék piacának elsődlegessége mellett: „Mindenekelőtt adják meg nekem a tudás, a véleménynyilvánítás, a lelkiismerettel összhangban lévő szabad érvelés jogát.” (44. o.) Az eszmék piaca azonban különbözik az áruk piacától, és eltérő bánásmódot igényel: „Az igazság és a tudás nem olyan áru, mely monopolizálható, és jegyek, rendeletek, szabványok segítségével áruba bocsátható lenne. Nem szabad azt hinnünk, hogy az országban felhalmozott minden ismeret árucikké tehető, védjegyezthető és használatára engedélyhez köthető, mint ahogy ez egy gyapjúszövet vagy gyapjúbála esetében történik.” (29. o.) A nyomtatott szöveg engedélyeztetése sértő a tudomány és a tudomány emberei számára: „Amikor valaki a világ számára ír, minden megfontoltságát, mérlegelőképességét segítségül hívja; keres, kutat, iparkodik, és valószínűleg konzultál hozzáértő barátaival; ha mindez megtörtént, megpróbál informálódni a tárgykörben, amelyről ír, és igyekszik megismerni mindazt, amit előtte írtak. Ha hűségének és érettségének eme áldozatos kinyilvánítása során sem az évek, sem iparkodása, sem képességének korábbi bizonyítékai nem képesek eljuttatni őt a kiforrottságnak abba az állapotába, hogy ne lehessenek bizalmatlanok vele szemben, ne gyanakodhassanak rá, hacsak nem saját maga bocsátja körültekintő szorgalmának, éjszakai vir-

¹ A sajtónak a brit rádiómonopóliummal kapcsolatos álláspontjáról lásd Coase [1950], 103–140. és 192–193. o.

rasztásainak gyümölcset ... egy talán nála sokkal fiatalabb, sokkal gyengébb ítélőképességű, esetleg a könyvírás mesterségében nem is járatos szorgos kis cenzor hevenyészett pillantása elé, és az egyáltalán figyelmet szentel rá, nem utasítja vissza, és mint egy védtelen a gyámolítójával, úgy kell megjelennie nyomtatásban – művén a cenzor kézjegyével, annak bizonyosságával, hogy nem félkegyelmű vagy nem mások megrontója –, akkor ez szégyen és sértés a szerzőre, a könyvre, a tudomány szentségére és méltóságára nézve.” (27. o.) A cenzúra támadás az egyszerű emberek ellen is: „Nem kevésbé szégyenletes ez a hétköznapi emberek számára; hisz, ha annyira gyanakvóak vagyunk velük szemben, hogy nem merünk odaadni nekik egy angol pamfletet, azzal csak azt mutatjuk, hogy meggondolatlan, bűnös, tájékozatlan tömegnek tartjuk őket, melynek hite és ítélőképessége olyan beteges és gyenge, hogy semmit sem adhatunk nekik, csak amit a cenzor előbb már megrágott.” (30. o.) Az eszmék piacán az emberek döntése mindig helyes: „Mérközzön csak egymással az [igazság] és a hamisság; senki nem tapasztalta még, hogy szabad és nyílt küzdelemben az igazság alulmaradt volna.” (45. o.) Akik a cenzor feladatát ellátták, nem hozzáértők. A cenzornak Milton szerint „szorgalmasnak, tanultnak és józan ítélőképességűnek” kell lennie. De ennek a valószínűsége kicsi: „könnyű elképzelni, hogy milyen cenzorral kell számolnunk: vagy tudatlan, dölyfös, nemtörődömmel, vagy hitványan anyagiassal.” (25. o.) Nagyobb a valószínűsége annak, hogy a cenzor az igazságot, semmint a hamisságot fojtja el: „amikor tiltásra kerül sor, semmi sem valószínűbb, hogy ennek a tárgya nem lesz más, mint az igazság maga; mely elsőre, előítéletekkel teli és szokások által elhomályosított látásmódunk számára számos tévedéshez képest sokkal kevésbé tetszetősnek és még inkább valószínűtlenebbnek tűnik ...” (47. o.) Milton nem hagy kétséget afelől sem, hogy a cenzúrának az a rendszere, amely ellen fellépett, az ipar nyomására jött létre: „És felülkerekedésében ... benne volt a keze a könyvkereskedelem egyes tősgyökös szabadalmazóinak és monopolizálóinak.” (50. o.)

Milton nézeteinek kialakításában az önérdék is játszhatott némi szerepet, de aligha férhet kétség ahhoz, hogy érvelésében jókora adag megtalálható abból a fajta intellektuális gögből, amire Director utal. A tollforgató ember tanult, szorgalmas és megbízható. A cenzor tudatlan, nem hozzáértő, motívumai alantasak, esetleg „fiatalabb” vagy „gyengébb ítélőképességű”. A hétköznapi ember mindig az igazságot választja a hamissal szemben. A kép egy kissé túl egyoldalú ahhoz, hogy teljesen meggyőző lehessen. És ha az értelmiségiek tábora számára meggyőző is (és láthatóan gyakran az volt), az bizonyára annak köszönhető, hogy az emberek könnyen meggyőzhetők arról, hogy ami nekik jó, az jó az országnak is.

Nem hiszem, hogy az áruk piacának és az eszmék piacának ez a megkülönböztetése indokolt lenne. A két piac között nincs alapvető különbség, és amikor azt kell eldönteni, hogy az állam milyen politikát alakítson ki velük szemben, akkor ugyanazokat a szempontokat kell figyelembe venni. Minden piacon szólnak érvek amellett, hogy a termelők becsületesek és amellett, hogy becsstelenek; a fogyasztók rendelkeznek bizonyos információkkal, de nem teljesen informáltak, sőt gyakran a rendelkezésükre álló információt sem képesek feldolgozni; a szabályozók általában igyekeznek jó munkát végezni, és bár gyakran nem hozzáértők, különérdekek hatása alatt cselekszenek, azért teszik ezt, mert – mint mi mindannyian – ők is csak emberek, akiknek a legerősebb motívumai nem feltétlenül a legnemesebbek.

Amikor azt állítom, hogy ugyanazokat a szempontokat kell figyelembe venni, ezzel nem azt akarom mondani, hogy az államnak valamennyi piacon ugyanazt a politikát kell folytatnia. Az egyes piacok sajátos jellege miatt ugyanazoknak a tényezőknek eltérő súlyt kell kapniuk, és ennek megfelelően különféle intézkedésekre van szükség a társadalom részéről. Valószínűleg nem célszerű ugyanazzal a jogi megoldással szabályozni a szappan, a lakás, a gépkocsi, a benzin vagy a könyvek kínálatát. Azt állítom azonban, hogy

valamennyi piac esetében ugyanazt a megközelítésmódot kell használnunk, amikor az állam által követendő politikáról kívánunk dönteni. Ha ezt tesszük, és az eszmék piacával kapcsolatban ugyanazt a megközelítést alkalmazzuk, mint amit a közgazdászok az áruk piacával kapcsolatban eredményesen alkalmaznak, akkor kitűnik, hogy az eszmék piacán erősebb érvek szólnak az állami beavatkozás mellett, mint a javak piacán. Például, a közgazdászok általában állami beavatkozást tartanak szükségesnek – mely közvetlen állami szabályozást is jelenthet – akkor, amikor a piac nem működik megfelelően, vagyis amikor úgynevezett szomszédsági vagy túlsordulási hatások, szerencsétlenebb kifejezést használva „externáliák” léteznek. Ha megpróbáljuk elképzelni azt, hogy milyen tulajdonjogi rendszerre lenne szükség, és milyen tranzakciókat kellene véghezvinni ahhoz, hogy mindenki, aki egy bizonyos ötlettel vagy reformjavaslattal áll elő, megkapja mindannak a jónak az értékét, amit neki köszönhetünk, vagy kompenzációt fizessen az általa okozott kárért, akkor rögtön kiderül, hogy a gyakorlatban jókora „piaci kudarc” kell számolnunk. Az effajta helyzetek általában kiterjedt állami beavatkozás követelését váltják ki a közgazdászokból.

Vagy vegyük a fogyasztói tájékoztatatlanság kérdését, amelyet általában ugyancsak az állami beavatkozás mellett szóló tényezőként szoktak emlegetni! Nehéz azt elhinni, hogy az emberek jobb helyzetben vannak az egymással versengő gazdaság- és szociálpolitikai nézetek értékelése terén, mint a különféle élelmiszerek közötti választás tekintetében. Mégis, az egyik esetben a szabályozás mellett kardoskodnak, a másikban az ellen. Vagy tekintsük a csalás megelőzésének problémáját, amelynek megoldására általában kormányzati beavatkozást javasolnak! Nehéz lenne tagadni, hogy az újságcikkek, a politikusok beszédei tele vannak hamis és félrevezető állításokkal – néha úgy tűnik, mintha egyebet nem is tartalmaznának. A hamis és félrevezető reklám megelőzésére kíváncsiak tartják az állami beavatkozást. Mégis, egy olyan javaslatot, hogy a Szövetségi Kereskedelmi Bizottság mintájára állítsák fel a Szövetségi Sajtóbizottságot vagy a Szövetségi Politikai Bizottságot, helyből elutasítanának.

Az első alkotmánymódosítás jelentős támogatottsága miatt még nem szabad azt hinnünk, hogy az eszmék piacán ne lenne széles körű állami beavatkozás. Említettem már a rádiót. De ott van például az oktatás, amely – bár jelentős szerepet játszik az eszmék piacán – kiterjedt szabályozásnak van alávetve. Az ember azt hinné, hogy azok, akik oly élesen elleneztek az állami szabályozást a könyvek és egyéb nyomtatott kiadványok területén, az effajta szabályozás ellen az oktatás területén is fellépnek. A kettő között azonban van egy jelentős különbség. Az oktatás állami szabályozása általában állami finanszírozással és egyéb olyan intézkedésekkel (mint például kötelező iskoláztatás) párosul, amelyek növelik a keresletet az értelmiségiek szolgáltatásai iránt és ezáltal e csoport jövedelmét (lásd *West* [1967] 101. o.). Így hát az az önérték, amely általában az eszmék szabad piaca mellett kiállást támogatja, az oktatás esetében ettől eltérő álláspontot diktál.

Nem kételkedem abban sem, hogy egy részletes vizsgálat más olyan eseteket is feltárna, amelyekben az eszmék piacán tevékenykedők egyes csoportjai az állami szabályozást és a verseny korlátozását támogatják, amikor az a jövedelmük növekedését eredményezi, csakúgy, mint ahogy ez az áruk piacán megfigyelhető. Az eszmék piacán azonban a piac monopolizálásában való érdekeltség gyengébb. Egy általános elveken nyugvó szabályozási politika – a piac korlátozásával – csökkentené az értelmiségiek szolgáltatásai iránti keresletet. Talán ennél is fontosabb azonban, hogy a közönséget általában jobban érdekli az igazság és a hamis állítások közti küzdelem, mint az igazság maga. Az író és a beszédgyártó szolgálatairól iránti kereslet jelentős mértékben függ a viták lététől – és vita csak akkor van, ha az igazság nem áll egymagában és győzedelmesen.

Bármit gondoljunk is azonban azokról a motívumokról, amelyek a jelenlegi állapot elfogadásához vezettek, nyitva marad a kérdés, hogy milyen politika lenne a legmegfele-

lőbb. Ennek eldöntéséhez bizonyos megállapításokra kell jutnunk a tekintetben, hogy az állam hogyan látja el a rá rótt feladatokat. Azt hiszem, hogy képtelenek leszünk elfogadható értékítéletet alkotni, hacsak nem adjuk fel az állam e két piacon nyújtott eltérő teljesítményére vonatkozó álláspontunkat, és nem fogadunk el egy egységes álláspontot. El kell döntenünk, hogy az állam tényleg annyira hozzá nem értő-e, mint általában az eszmék piacával kapcsolatosan feltételezik, és ekkor csökkentenünk kell az állami beavatkozást az áruk piacán, vagy olyan hatékony, mint amilyenek az áruk piacán feltételezik, és ekkor viszont ki kell terjesztenünk a kormányzati szabályozást az eszmék piacán. Természetesen elfoglalhatunk egy közbűlső álláspontot is – a kormány nem annyira alkalmatlan és alantas, mint amilyenek az egyik piacon feltételezik, de nem is annyira hatékony és erényes, mint amilyenek a másikon gondolják. Ebben az esetben csökkentenünk kell az állami beavatkozást az áruk és növelni az eszmék piacán. Érdeklődéssel várom, hogy közgazdász kollégáim melyik álláspontot támogatják ezen alternatívák közül.

Hivatkozások

- COASE, R. H. [1950]: *British Broadcasting – A Study in Monopoly*. Cambridge, Mass.
- DIRECTOR, A. [1964]: The Parity of the Economic Market Place. *Journal of Law and Economics*, október. 1–10. o.
- MILTON, J. [1959]: *Areopagitica, A Speech for the Liberty of unlicensed Printing*. New York.
- WEST, E. G. [1967]: The Political Economy of American Public School Legislation. *Journal of Law and Economics*, október. 101–128. o.
- Beauharnis kontra Illinois Állam. 343 U.S. 250, 286, 1952.